

Diaspora

Bir Kavramın Tarihçesi

Stéphane Dufoix

Özgün Adı: La dispersion: Une histoire des usages du mot diaspora, Editions Amsterdam/Multitudes; 1er édition (17 janvier 2012)

GAV Perspektif Yayınları®, 2022

© Göç Araştırmaları Vakfı İktisadi İşletmesi

Sertifika No.: 43715

GAV PERSPEKTİF

Hacettepe Mah. Fener
Sk. No: 5 06230
Altındağ Ankara/Türkiye

+90 (312) 473 79 11

gavperspektif.com
bilgi@gavperspektif.com
siparis@gavperspektif.com

 @gavperspektif
 @gavperspektif

1. Baskı

Kasım 2022
Ankara

GAV Perspektif Yayınları - 20

ISBN: 978-605-71985-0-1

Karton Kapak

Çeviren

Ayşe Meral

Editör

Ebubekir Tavacı

Musahhif

Nurcan Çağman

Kapak & Dizgi

Hafize Pala

Baskı

Sarıyıldız Ofset Ltd. Şti. • Sertifika No: 46685
İvrogan Ağaç İşleri Sanayi Sitesi 1358. Sk. No: 31 Ostim, Yenimahalle, Ankara

© Kitabın tüm yayın hakları GAV Perspektif Yayınları'na aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak sınırlı alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Diaspora

Bir Kavramın Tarihçesi

Stéphane Dufoix

Çev. Ayşe Meral

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜRLER	VII
GİRİŞ TREND OLAN BİR SÖZCÜĞÜN TARİHİ SOSYAL-SEMANTİĞİ	1
Bir Sözcük Tarihi mi?	3
<i>Diaspora</i> nın Tarihsel Bir Sosyal-Semantiğinin Perspektifleri	11
Cezadan Gerekli Davranışlara	18
BİRİNCİ KISIM SÖZCÜKTEN KAVRAMA	21
BÖLÜM I SEPTANT'IN SÖZCÜĞÜ	25
Sahte Kökenler	26
Septant'ın Leksikografisi	32
Bir Çeviri Tarihi	45
70'ten Sonra	51
Yahudiler ve Hristiyanlar	56
Terimin Neredeyse Tamamen Ortadan Kaybolması	65
BÖLÜM II DAĞILMANIN DİNİ ALANI	71
Dağılmanın Yan Anlamları	73
Terimin Yerel Dillere [Vernaküler] Yerleşmesi	88
Bir Ütopyanın Geleceği: Siyonizm ve "Diaspora"	99
<i>Galouth</i> 'tan <i>Tfoutsoth</i> 'a Giden Yol	114
Yahudi Tarihi Bağlamında Kökene Olan İlişkiye Göre Diaspora'nın Anlamının Ayrışması	124
BÖLÜM III SEKÜLER BİR KAVRAMA DOĞRU	127
Dağınık Bir Kullanım Alanı	128
Yön Veren İki Kişi: Simon Doubnov ve Arnold Toynbee	135
Paralel Bilim Dalı Dizilerinin Kuruluşu	146
İlk Tanımlar Dönemi	159
İKİNCİ KISIM DAĞILAN HAM: YAHUDİ MODELDEN TERS YÜZ OLMAYA	171
BÖLÜM IV GELECEK YIL ETİYOPYA'DA: YAHUDİ AYNASINDA SİYAHİLER	175

Mısır'dan Çıkmak	177
1896 ve 1917: Siyonizm İle Ayrımcılık Arasında İki An	188
Ayrılıkçılığın Cazibesi	203
Ad mı, Şey mi?	213
BÖLÜM V KENDİNE ÖZGÜ BİR AD: SİYAHİ/AFRİKALI	
"DİASPORA" NIN ORTAYA ÇIKIŞI	219
İlk Kullanımların Sosyal-Coğrafyası	220
Amerika Birleşik Devletleri'nde Siyahi Dava Alanının Dönüşümleri	235
Kavramın Yerleşmesi	249
BÖLÜM VI TERS YÜZ	265
"Post Yapısalcı" Ana Kalıp	269
Dağılma ve <i>Diasporanın</i> İthal Edilmesi	286
<i>Diasporanın</i> Merkezsiz Görüşü	300
ÜÇÜNCÜ KISIM KÜRESELİN ADI	321
BÖLÜM VII <i>DİASPORA STUDİES</i>'LER ALANI	325
Temeller	328
Üçüncü Türden Görüşmeler	340
Fransızların Kavramı Sahiplenmesi	353
Sınırların İstikrara Ulaşması	364
BÖLÜM VIII KRİTİK DÖNÜM DOKTASI	377
Kendini Dayatan Bir Sözcük	378
Ortak Kullanımların Artması ve Dağılması	391
Akademik Diaspora Eleştirileri	404
Siyahi Diaspora mı?	413
Bir Sözcük, Bir Dönem	418
Beyin Göçünden Bilimsel Diasporalara	424
BÖLÜM IX DEVLETLER VE DİASPORALARI	431
Çift Yokluktan Çift Varlığa	433
Gurbetçilere Yönelik Politikaların Ana Hatları ve İçerikleri	443
<i>Diaspora</i> : Gurbetçiler İçin Bir Ad	454
Uluslararası "Doğru Uygulamalar" Kelime Dağarcığına Girmesi	464
SONUÇ İKİ KEDİ VE ÜÇ ŞEYTAN	481
KISA KAYNAKÇA	487

TEŞEKKÜRLER

Bu çalışmaya başlamanın ile geçici olarak tamamlanması arasında on yıl geçti. Bu geçen uzun yıllar boyunca onlarca insanın -meslektaşlar, dostlar, öğrenciler- desteği, coşkusu, kuşku, eleştirileri, sorularına cevap vermek için ayırdıkları zaman, çalışmamı okumaları, dilsel uzmanlıkları, tavsiyeleri, güvenleri, yazıları ile biraz delice olan bu girişimimde ilerlememde hepsinin kendi tarzında destekleri oldu. Burada hepsine teşekkür etmek istiyorum. Umarım hiç kimseyi unutmamışımdır: Jean-Loup Amselle, Lisa Anteby-Yemini, Sylvie Aprile, John Armstrong ve eşi, Cécilia Baeza, Martin Baumann, Annette Becker, Eliezer Ben-Rafaël, William Berthomière, Didier Bigo, Pierre Birnbaum, Marie-Claude Blanc-Chaléard, Philippe Bobichon, Dominique Bourel, Michel Bruneau, Patrick Cabanel, Daniel Cefai, Christine Chivallon, Lily Cho, James Clifford, Robin Cohen, Alain Dieckhoff, Yolène Dilas-Rocherieux, Dana Diminescu, Hasia Diner, Gilles Dorival, Brent Hayes Edwards, Geneviève Fabre, Thomas Faist, Laurence Fontaine, Donna Gabaccia, Alan Gamlen, Paul Gilroy, Steven Gold, Yosip Gorny, Nancy L. Green, Stuart Hall, Sari Hanafi, Robert Hettlage, Marie-Antoinette Hily, Martine Hovanessian, Lionel Ifrah, Theodor Ikonomu, Francis Abiola Irele, Christophe Jaffrelot, Laurent Jeanpierre, Dave Kaplan, Riva Kastoryano, Martin Kilson, Matthias Krings, Smaïn Laacher, Jean-Michel Lafleur, Sandrine Lefranc, Peggy Levitt, Pierre Lurbe, Emmanuel Ma-Mung, Patrick Manning, Renaud Morieux, José Moya, Immanuel Ness, Eva Østergaard-Nielsen, Orlando Patterson, Silvia Pedraza, Pauline Peretz, Sergio della Pergola, Pascale Petchot-Bacqué, Carine Pina-Guerassimoff, Ludger Pries, Francesco Ragazzi, Roland Robertson, William Rodarmor, Clifford Rosenberg, William Safran, Chantal Saint-Blancat, Saskia Sassen, Yossi Shain, Gabriel Sheffer, Yitzhak Sternberg, Ingrid Therwath, Anne de Tinguy, Khachig Tölölyan, Johannes Tromp, William Turner, William Tuttle, Steven Uran, Roger Waldinger, Sheila Walker, Immanuel Wallerstein, Patrick Weil, Michel Wieviorka ve Andreas Wimmer.

Carmen Bernand bu eserin temelinde bulunan doçentlik tezimi için danışmanım olmayı kabul etti. Buradan ona sevgilerimi ve derin saygımı yeniden belirtmek isterim. Bu tez 2010 yılında yedi araştırmacı önünde savunuldu: Alain Caillé, Denys Cuhe, Nicole Lapierre, Jean-Baptiste Meyer, Lutz Raphaël, Anne Raulin ve Shmuel Trigano. Tezimi okudukları ve eleştirdikleri için onlara, burada ifade ettiğim bir teşekkürden daha fazlasını borçluyum.

Bilinen coşkusuyla ve ciddiyetiyle Edition Amsterdam Yayınevinin ekibi, bu çalışmamı kucakladı. Burada hepsine teşekkür etmek istiyorum: Jérôme Vidal, Charlotte Nordmann, Joséphine Gross ve özellikle akıl almaz bir el yazması üzerinde “çalışmak” gibi ağır bir görevi üstlenen Oury Goldman, Marion Duval ve Clémence Garrot’ya da müteşekkirim.

Son olarak bu kitabı, Valérie’ye ve Clara’ya ithaf ediyorum çünkü onlar olmasaydı hiçbir şey mümkün olmazdı.

Herkes güverteye bindiğine göre, yolculuğa başlayabiliriz...

Sözcüklerden asla yeterince sakınmayız, öyle zararsız gibi durur sözcükler, tehlikeli bir hâlleri fulan yoktur elbette, hava cıva, ağızdan çıkan birtakım sesler, etliye sütlüye karışmayan, kulaktan girip beynin o kocaman, gevşek, gri dokusunun müthiş sıkıntısı tarafından kolayca emilebilen. Onlardan sakınmayız, sözcüklerden; felaketler de öyle gelir zaten.

Öyle sözcükler vardır ki, diğerlerinin arasına gizlenmiş, taşla benzerler. Onlara öyle özel bir aşinalığınız da yoktur, oysa bir anda sahip olduğumuz hayatı, hem de tümünü birden, allak bullak ederler, hem zayıf yönlerini hem de güçlü yönlerini... İşte o zaman da paniğe kapılırsınız... Çiğ düşmüştür tepenize... Duyguların üzerinde sallanırsınız, öylesine, idam sehpasında gibi... Bir kasırgadır bu, gelip geçmiştir, dayanamayacağınız kadar güçlü, o kadar şiddetlidir ki bu, sırf duygulardan yola çıkarak böyle bir şeyin olabileceğine asla inanmazdınız... Yani sonuç olarak, sözcüklerden asla yeterince sakınmayız, benim vardığım sonuç bu.

Louis-Ferdinand Céline, *Gecenin Sonuna Yolculuk*
(Yapı Kredi Yayınları, s. 497).

“Şeyler”in, söylemden önceki anlaşılması güç kaynağının yerine ancak söylemde ortaya çıkan nesnelerin düzenli oluşumunu geçirmek. Şeylerin temelinde yer alan ama bir kaynağa bağlı bulunmayan, bu nesneleri tanımlamak ama bir söylemin nesneleri olarak oluşma olanağını onlara veren ve kurallar bütününe geri götürmek suretiyle tanımlamak. Onları bir ilk toprağın genel derinliğinin içine sokmayacak fakat dağılmalarını yöneten düzenliklerin düğümünü çözecek olan söylemsel nesnelerin, bir tarihini yapmak.

Michel Foucault, *Bilginin Arkeolojisi*
(Ayrıntı Yayınları, s. 67)

GİRİŞ

TREND OLAN BİR SÖZCÜĞÜN TARİHİ SOSYAL-SEMANTİĞİ

Sözcük ve fikir, eylem gruplarının bu tecrit edilmesine bizi inandıran şeyin en görünür nedenidir: Bunları sadece şeyleri belirtmek için kullanmayız, onlarla kökensel olarak şeylerin özünü kavradığımıza inanırız.¹

“Diaspora” kavramı, araştırmacılar tarafından o kadar çok alanda -ve aktivistler tarafından nice toplulukta- kullanıldı ki, terimin kendisi biraz diasporik oldu. [...] Bu “diaspora” diasporasında açıkça paylaşılan bu terimi kullanarak tam olarak ne demek istiyoruz? Bu kısa ömürlü kavram, etrafında akademik bir alan kurmamıza imkân vermeye yetecek -hatta iki günlük bir konferans süresi- kadar dayanabilecek mi?²

Yirmi yıldır, gitgide dünya ölçeği hâline gelen bir ölçekte, İlk Çağ'da ortaya çıkan *diaspora* sözcüğü, yeni olarak değerlendirilen olguları, yani küreselleşme denilen çağda gerçek ya da kurulacak bir devlet söz konusu olsun ya da olmasın birleştirici bir toprağa ya da bir yurda gönderme yaparak kültürel ya da dinsel özellikleri, bağları koruyarak üyelerinin mekânsal olarak dağılmış olmasına rağmen bir topluluk, bir birlik kurma yeteneğini tasvir edebilen çok çağdaş bir terim hâline gelmiştir. Belli bir zamansal-mekânsal çerçevede -yani milattan sonra üçüncü yüzyılda Yahudi dünyasında- doğan diaspora bu çerçeveden öyle ayrılmıştır ki, dünyanın kaderiyle birleşmiş ve bazı insanlar için aidiyetin mesafeyle uzlaşabildiği yeni bir küresel varoluş tarzını simgelemeye yaramıştır.

¹ Nietzsche (Friedrich), *Humain trop humain* (1878), Paris, Hachette, 1988, s. 526.

² Goldschmidt (Henry), “Jews and Others in Brooklyn and its Diaspora: Constructing an Unlikely Homeland in a Diasporic World”, *Diaspora: Movement, Memory, Politics and Identity* (Proceedings from a two-day symposium held November 16-17, 2002 at Dickinson College), The Clarke Center for the Interdisciplinary Study of Contemporary Issues, 2003, s. 43-54, alıntı s. 43.

Bu semantik durumu ve bu yeni kullanımların doğurduğu fırsatları övmek ya da yermek yerine, başka bir yol seçtim; sorunun önemini kavramakla birlikte bu tartışmada taraf tutmamayı tercih ettim. Bunun için de ortaya çıkışından itibaren *diaspora* teriminin -hangi şekilde olursa olsun- sadece kullanımını incelemeye odaklanmaya karar verdim. Bu incelemenin hedefi bu terimin yakın zamanda uğradığı değişikliklerin nedenlerini açıklamaya çalışmak olduğu gibi, bazen birbirinin tam tersi olabilen bir anlam zenginliğine sahip bir terim hâline getirmek için kullanımının izlediği farklı yollara yön vermiş toplumsal, siyasal, entelektüel, ekonomik mantığı uzun vadede kavramaktır.

Çoğu zaman dinsel alanla sınırlı kalan geçmiş önemli örneklerin dışında,³ diaspora sözcüğünü ve kullanımlarını ele alan incelemeler 1990'lı yıllardan itibaren ortaya çıkmıştır. Bu çalışmaları birkaç kategoriye ayırabiliriz: Sözlüklerde ya da uzmanlık ansiklopedilerinde özel maddeler;⁴ İlk Çağ döneminde terimin kullanımları üzerine çözümlemeler;⁵ yakın döneme ait akademik kullanımların gelişimi üzerine incelemeler (bazen eleştirel);⁶ son olarak da terimin kullanımının gelişmesiyle ilgili genel bir tarihsel görüş sağlamaya yönelik epistemolojik ve tarihsel -nadir olan- makaleler ve -daha da nadir olan- eserler.⁷

³ En önemli eserler arasında Dubnow (Simon), *Diaspora* için bk. Seligman (Edwin R. A.) ve Johnson (Alvin), ed., *Encyclopaedia of the Social Sciences*, c. V, New York, The Macmillan Company, 1930-1935, s. 126-130; Schmidt (Karl Ludwig), "Diaspora" bk. Kittel (Gerhard), ed., *Theological Dictionary of the New Testament*, c. II, Grand Rapids, W.M.B Eerdmans Publishing Company, 1964 (1. Almanca baskısı 1933), s. 98-104; Stüber (Alfred), *Diaspora, Reallexikon für Antike und Christentum*, III. c., Stuttgart, Anton Hiersemann, 1957, s. 972-982.

⁴ Pek çok sözlük arasında şunları belirtebiliriz: *Diaspora* maddesi, Appiah (Kwame Anthony) ve Gates (Henry Louis Jr.), *The Dictionary of Global Culture*, New York, Knopf, 1997, s. 178-179; Cohen (Robin), *Diaspora* maddesi, *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences*, Amsterdam, Elsevier, 2001, s. 3642-3645; Cuche (Denys), *Diaspora, Pluriel Recherches*, Dergi n° 8, 2001, s. 14-23; Vertovec (Steven), *Diaspora* maddesi, Cashmore (Ellis), ed., *Encyclopedia of Race and Ethnic Studies*, Londra-New York, Routledge, 2004, s. 106-107; Bordes-Benayoun (Chantal) ve Schnapper (Dominique), *Diaspora* maddesi, Mesure (Sylvie) ve Savidan (Patrick), ed., *Dictionnaire des sciences humaines*, Paris, PUF, 2006, s. 272-274.

⁵ Harl (Marguerite), "'Et il rassemblera les 'dispersions' d'Israël'. Une note sur le pluriel de διασπορά dans le psaume 146(147), 2b" için bk. *Le Bautier chez les Pères. Cahiers de Biblia Patristica*, n° 4, 1993, s. 281-290; Tromp (Johannes), "The Ancient Jewish Diaspora: Some Linguistic and Sociological Observations" için bk. Haar (Gerrit Ter), ed., *Religious Communities in the Diaspora: New Perspectives on Past and present*, Leuven, Peeters, 1998, s. 13-35; Lust (Johan), "Exile and Diaspora: Gathering from Dispersion in Ezekiel" için bk. Auwers (Jean-Marie) ve Wénin (A.), ed., *Lectures et relectures de la Bible. Festschrift s.-M. Bogaert*, Louvain, Presses de l'université de Louvain, 1999, s. 99-122.

⁶ Moya (Jose C.), "Diaspora Studies: New Concepts, Approaches, and Realities?", Social Science History Association Kongresinde sunulan tebliğ, Chicago, 18-21 Kasım 2004; Brubaker (Rogers), "The 'Diaspora' Diaspora", *Ethnic and Racial Studies*, 28. c., n° 1, Ocak 2005, s. 1-19; Mayer (Ruth), *Diaspora. Eine kritische Begriffsbestimmung*, Bielefeld, Transcript Verlag, 2005; Mishra (Sudesh), *Diaspora Criticism*, Edimbourg, University of Edinburgh Press, 2006.

⁷ Baumann (Martin), "Diaspora: Genealogies of Semantics and Transcultural Comparison", *Numen*, n° 47, 2000, s. 313-337; Edwards (Brent Hayes), "The Uses of Diaspora", *Social Text*, 19. c., n° 66, Bahar 2001, s. 45-73; Krings (Matthias), "Diaspora: Historische Erfahrung oder wissenschaftliches Konzept? Zur Konjunktur eines Begriffs in den Sozialwissenschaften", *Paideuma*, n 49, 2003, s. 137-156.

Eserimiz, yukarıda bahsettiğimiz çalışmaların hedefleriyle -sentezci bir mantığı kavramak, eski ya da çağdaş olsun bazı kullanım tarzlarının ayrınıtısına inmek, uzun vadede bir gelişme dinamiği sunmak- kesişiyor olsa da şimdiye kadar yapılmamış bir şekilde bu hedefleri ele alma niyetindedir. Şöyle ki, amacımız *diaspora* sözcüğünün kullanımını, MÖ 3. yüzyılda İbranilerin kutsal kitabı Tanah'ın⁸ “Bible des Septante” [Septantların⁹ Kitab-ı Mukaddes çevirisi] adıyla bilinen Yunanca tercümesinde ilk kez ortaya çıkmasından günümüze kadar -yani 2300 yıllık bir insanlık tarihini katederek- mümkün olduğunca kesin bir şekilde takip etmektir. Kuşkusuz bu girişim Fransa'da “sözcüklerin tarihi” adıyla bilinen akademik türe yakındır ama tarihsel semantik ya da kavramlar tarihi gibi başka geleneklerin bazı özellikleri de çalışmamızda kullanıldı; bu çalışmada takip edilen yöntemle ilgili daha fazla bilgi vermeden önce burada “tarihsel sosyal-semantik” olarak nitelendirdiğimiz bu yöntemi açıklamak faydalı olacaktır.

Bir Sözcük Tarihi mi?

Yakından bakıldığında, sözcükler tarihine duyulan epistemolojik ilgi ve zevk ilk kez Fransa'da, tarih dalında gelişmiş görünüyor. İlk olarak, 1880'lerden itibaren tarihçi Fustel de Coulanges'in yazılarında tarihsel bir perspektifle ciddi anlamda semantiğin destek alındığını görüyoruz. 1864'te antik kentin incelemesini ele aldığı eserde, geçmişten “sözcüklerin yok olmuş inançların değişmez tanıkları olarak kaldıkları”¹⁰ ilkesinden yola çıkmıştır. Kaybolmuş -ama bir bakıma asla tamamen silinip yok olmamış- geçmişi ele alan tarihçi her şeyden önce dilin terimlerini gözlemlemelidir. Fuster de Coulanges'un tarihsel incelemelerinin büyük çoğunluğu, şu ya da bu sözcüğün şu ya da bu dönemdeki ve incelenen metinlerdeki anlamı üzerine odaklandığımız takdirde eski metinlerin sözcüklerinin bu geçmişi-şin gerçekliğine ulaşılmasını sağladığına olan bu inancın izlerini taşır.¹¹

Yüzyılın başlarında, Michel Bréal ve Antoine Meillet gibi bazı dilbilimci-

⁸ Tevrat ve Zebur'u kapsayan İbrani Kutsal Metinleri. (ç.n.)

⁹ MÖ üçüncü yüzyılda, Yunanca Yahudilerin ana dili hâline geldiği için ve Yahudilerin kutsal kitabı anlayamamaları endişesiyle Kitab-ı Mukaddes'in ilk beş bölümünün (Torah) Yunancaya çevrilmesine karar verilmişti. İsrail'den Mısır'a gelen yetmiş (bazı kaynaklara göre yetmiş iki) Yahudi bu görev için atanmıştı. Bu nedenle bu çeviri *Yetmiş* anlamına gelen Latince Septuagint ve daha yaygın olarak Septante adıyla bilinir. Bu Yunanca çeviri için Septant sözcüğünü kullanacağız. (ç.n.)

¹⁰ Fustel de Coulanges (Numa), *La Cité antique*, Paris, Hachette, 1943 (1. baskı 1864), s. 5.

¹¹ Örneğin Fustel de Coulanges (Numa), “Le Problème des origines de la propriété foncière”, *Revue des questions historiques*, n 45, avril 1889, bu makale için bk: Fustel de Coulanges (Numa), *Questions historiques*, Paris, Hachette, 1893, s. 17-117.